

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Кафедра журналістики та філології

МЕДІАОБРАЗ МІГРАЦІЇ: ПРОБЛЕМНО-ТЕМАТИЧНИЙ АСПЕКТ

Media image of migration: problem-thematic aspect

Кваліфікаційна робота
освітнього ступеня «бакалавр»
студентки спеціальності
«Журналістика»,
освітньої програми
«Журналістика»,
групи ЖТ-81

Кріцької Владислави Андріївни

Науковий керівник –
Сипченко Інна Володимирівна,
доцент, кандидат наук із соціальних
комунікацій

Суми 2022

Кріцька В. А. Медіаобраз міграції: проблемно-тематичний аспект [Текст]: робота на здобуття кваліфікаційного ступеня «бакалавр»; спец. 061 – журналістика / В. А. Кріцька; наук. керівник І. В. Сипченко. – Суми: СумДУ, 2022. – 36 с.

У роботі представлений образ міграції в медіа просторі. У ході написання авторка опрацювала теорію, здійснила аналіз 99 сюжетів міграційної тематики, які були оприлюднені українськими телевізійними каналами «1+1», «СТБ» та «ICTV» у випусках новин.

Ключові слова: міграція, мігрант, переселенець, біженець, телеканал, наратив.

ЗМІСТ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА.....	4
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗГЛЯДУ ТЕМИ МІГРАЦІЇ В МАС-МЕДІА	
1.1. Поняття «міграція». Види міграції. Учасники міграційних процесів.....	7
1.2. Міграційна тематика: аналітико-дослідницькі площини.....	12
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИСВІТЛЕННЯ МІГРАЦІЙНОЇ ТЕМИ В МЕДІАДИСКУРСІ	
2.1. Проблемно-тематичні орієнтири медіаповідомлень з питань міграції.....	17
2.2. Медіанаративи міграційної тематики VS журналістська етика.....	24
ВИСНОВКИ.....	29
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	32
ДОДАТКИ.....	35

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

ВСТУП

Сьогодні медіа, відповідаючи на виклики світових культурних, економічних, демографічних, геополітичних процесів, все більше привертають увагу громадськості до теми міграції та захисту прав учасників міграційних процесів.

Міграція є одним із найбільш резонансних процесів у глобалізованому світі. Вона стирає традиційні межі між культурами, етнічними групами, мовами, сприяючи культурному та економічному зміцненню. Водночас міграцію можна розглядати як виклик міжнародному праву. Перш за все, це виклик для правозахисних механізмів, які мають гарантувати права і свободи абсолютно кожного, у тому числі й мігрантів. Медіа відіграють одну з провідних ролей у формуванні ставлення суспільства до цих процесів.

Серед провідних науковців, що досліджували проблеми міграції в юридичній, соціологічній, психологічній, економічній, геополітичній площинах, варто згадати таких, як О. Бандурка, С. Масьондз, О. Малиновська, О. Макарова, В. Олефір, Л. Пал, В. Ребкало, М. Слюсаревський, І. Танчин, В. Шаповал та ін.

Деяких аспектів висвітлення міграційних процесів у медіа торкалися науковці І. Бобко, В. Володько, Д. Дуцик, С. Козиряцька, Ю. Подаєнко, Р. Пикалюк, О. Ровенчак, Г. Родик, А. Рудченко, О. Симонова, К. Шендеровський, І. Юріна та ін.

Більшість наукових розвідок здійснювалися ще до подій Революції гідності та початку війни на Сході України. Ці історичні події, на нашу думку, спричинили не лише нові види й форми міграції, а й стали точкою відліку у формуванні нових наукових підходів до вивчення, інтерпретації та висвітлення цієї теми.

Метою роботи є аналіз репрезентації сучасних міграційних процесів у випусках новин на українському телебаченні.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**:

- окреслити поняття «міграція», види міграції, категорії учасників міграційних процесів;
- схарактеризувати аналітико-дослідницькі погляди на висвітлення міграційної тематики;
- визначити проблемно-тематичні орієнтири медіаповідомлень з питань міграції;
- проаналізувати наявні наративи на відповідність журналістським стандартам та дотримання етичних норм.

Об'єкт дослідження – інформаційний контент міграційної тематики, оприлюднений у новинних випусках провідних телевізійних каналів України.

Предметом дослідження стали сучасні тенденції висвітлення проблем міграції та учасників міграційних процесів.

Теоретико-методологічним підґрунтям наукової роботи стали праці О. Бандурки, С. Масьондза, О. Малиновської, О. Макарової та ін., присвячені визначенню понять міграції, її різновидам та категоріям учасників міграційних процесів; публікації В. Володько, Д. Дуцик, Р. Пикалюка, О. Ровенчак, А. Рудченко, К. Шендеровського, І. Юріної стосуються аспектів подання інформації про міграцію засобами масової інформації.

У роботі застосовувалися такі **методи** дослідження: проблемний аналіз наукової літератури, описово-аналітичний метод, контент-аналіз.

Джерельну базу дослідження склали відеоматеріали на тему міграції, оприлюднені українськими телевізійними каналами «1+1», «СТБ» та «ICTV» у випусках новин. До аналізу залучено 99 сюжетів міграційної тематики. Актуальність та динамічність розвитку міграційних процесів потребують постійного спостереження й оновлення наукової інформації, цим і зумовлені хронологічні межі дослідження (серпень – грудень 2021 року), тобто контент, актуальний на момент проведення аналізу.

Наукова новизна роботи полягає у постановці та комплексній розробці проблеми, яка є злободенною, оскільки показує, як актуалізують мас-медіа вищезазначену проблему саме на сучасному етапі суспільного розвитку, окреслює нинішні механізми формування образу міграції, які застосовують телевізійні ЗМІ.

Практичне значення. Результати роботи можуть бути використані у викладанні курсів медіакритики, журналістських жанрів, проблематики ЗМІ, у практичній підготовці мас-медійних матеріалів.

Структура роботи. Наукова робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (30 позицій) і додатків. Загальний обсяг роботи – 36 сторінки, основний зміст викладено на 31 сторінці.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗГЛЯДУ ТЕМИ МІГРАЦІЇ В МАС-МЕДІА

1.1 Поняття «міграція». Види міграції. Учасники міграційних процесів

Міграційна тематика останнім часом стала більш актуальною. Громадян не влаштовує рівень життя, робота чи влада в країні. Існують й інші причини міграції людей. У наслідок таких подій медіа стали частіше висвітлювати цю проблему. Якщо порівнювати з останніми 4–5 роками, у 2021 році інформаційних приводів стало більше.

Однозначного визначення поняття «міграція» не існує. Це зумовлено цікавістю до обраної теми фахівців різних галузей знань. Як зазначає Л. Весельска, «різні науковці покладали в основу визначення різні ознаки, якості цього явища, напрями, шляхи міграції і тому конкретизація його змісту не вичерпується наявністю ознак про переміщення людських та матеріальних ресурсів» [3, С. 9].

Узагальнюючи погляди науковців та спираючись на твердження словників, можемо констатувати, що міграція (від лат. *migratio*) буквально означає переселення, тобто територіальне переміщення населення, пов'язане зі зміною місця проживання. Основною специфічною рисою міграції є намір особи змінити місце проживання та асимілюватися на новому місці. А отже, відрядження та змінна робота є проявом мобільності, але не формами міграції.

У словнику міжнародного міграційного права міграція визначається як переміщення особи або групи осіб через міжнародний кордон або всередині держави [29, С.17.]. Причому вказано, що це може бути будь-яке переміщення осіб, незалежно від його тривалості, складу та причин; це може бути міграція біженців, переміщених осіб, економічних мігрантів та осіб, які переїжджають з іншими цілями, включаючи возз'єднання родин. Враховуючи таке

тлумачення, можна сказати, що існують різні види та форми міграції, які визначаються залежно від критеріїв визначення міграції: зовнішня, внутрішня, міжнародна (перетин національних кордонів), імміграція, еміграція (за напрямком), трудова, економічна, інтелектуальна, навчальна, туристична, політична тощо (за призначенням); постійні та тимчасові (за тривалістю); групова, індивідуальна, сімейна (за кількістю осіб) тощо [29, С. 26].

Так, відповідно до статті 2 Закону України «Про основні засади державної міграційної політики України» під міграцією розуміється «переміщення особи з метою зміни місця проживання/перебування, пов'язане з перетинанням державного кордону (зовнішня міграція) або меж адміністративно-територіальних одиниць (внутрішня міграція)» [20]. Відповідно до Міжнародних рекомендацій ООН щодо статистики міжнародної міграції, мігрантом є особа, яка проживає в іноземній державі більше одного року з будь-якої причини, добровільно чи під примусом, шляхом легальних чи нелегальних шляхів міграції [15].

Це визначення передбачає дві форми міграції – добровільну та вимушену. Добровільна міграція вважається, коли мігрант приймає рішення без зовнішнього тиску на основі своїх потреб. Оскільки люди переїжджають з власних причин, така міграція передбачає розгляд різних варіантів і вибір найкращого. Ті, хто зацікавлений у переїзді, зазвичай ретельно аналізують міграційні фактори, перш ніж прийняти остаточне рішення. Провідними вагомими чинниками, що визначають добровільне переміщення людей, зазвичай є прагнення знайти більш високооплачувану роботу та, відповідно, забезпечити собі більш високий рівень життя. Формами добровільної міграції є подорожі, навчання, дослідження, місіонерська робота тощо.

Інший різновид міграції – вимушена або примусова. Вона має примусовий характер і загрожує людському життю та життєдіяльності. Її причинами можуть бути чинники природного чи антропогенного характеру (стихійні лиха чи екологічні катастрофи, хімічні чи ядерні катастрофи, голод тощо). Тож, такі мігранти з'являються внаслідок війн, збройних конфліктів;

культурних або політичних переслідувань; стихійного лиха, екологічних, хімічних, ядерних катастроф. Вимушені мігранти покладаються на геополітичну стабільність, високий рівень захисту прав людини та менший ризик природних і техногенних ризиків на новому місці перебування.

З точки зору законодавства, міграція має такі форми:

1) врегульована міграція відбувається через державні структури (наприклад, у рамках міжурядових угод) та громадські організації. Здійснюється відповідно до державної політики, що впливає на обсяги та напрями руху населення з урахуванням національних інтересів та в рамках міжнародного співробітництва. Для цього складаються відповідні нормативно-правові акти, укладаються міжнародні договори, створюються відповідні служби, вводяться міграційні квоти, виділяються матеріальні та інші ресурси.

2) нерегульована міграція відбувається за межами нормативних стандартів країн відправлення та призначення, відбувається без допомоги держави чи громадських структур. Великим недоліком цієї форми міграції є відсутність об'єктивної інформації для мігрантів. Крім того, вони часто не отримують необхідного соціального захисту, а їхні громадянські права не завжди реалізуються.

Усі категорії учасників міграційних процесів об'єднує одна назва – мігранти. У найзагальнішому тлумаченні мігрант – це особа, яка не проживає в регіоні (місті/селі, районі, країні), де вона народилася. Однак це визначення є надто загальним і до категорії мігрантів може потрапити кожен, хто переїхав з місця народження (наприклад, студенти з району, які навчаються в обласному центрі). На міжнародному рівні не існує єдиного загально визнаного визначення поняття «мігрант». Термін «мігрант» зазвичай стосується всіх випадків, коли рішення щодо міграції було прийнято відповідною особою вільно з міркувань «особистого комфорту» та без втручання ззовні; цей підхід стосується переважно осіб та членів їхніх сімей, які переїжджають до іншої країни чи регіону, щоб поліпшити свої матеріальні

чи соціальні умови та покращити свої перспективи для себе чи своїх сімей. Закон України «Про основні засади державної міграційної політики України» визначає мігранта як особу, «яка свідомо та добровільно перетинає державні або адміністративно-територіальні кордони з метою зміни місця проживання або без такої зміни особа, яка свідомо та з власної волі перетинає державні або адміністративно-територіальні кордони з метою зміни місця проживання або без такої зміни. За типовою ознакою може бути внутрішнім і зовнішнім (міжнародним), за правовою – законним та незаконним, за видовою – постійним і зворотним, за характерною – політичним, трудовим або пов'язаним зі зміною екологічного середовища тощо» [20]. Якщо брати до уваги фактор державного кордону в переміщенні людей, то мігранти поділяються на внутрішніх та міжнародних.

Внутрішній мігрант – це особа, яка змінила місце проживання, не перетинаючи національного кордону. Міжнародний мігрант – це особа, яка не проживає в країні походження (за термінологією ООН – більше 1 року).

Вимушені мігранти: біженці, шукачі притулку або люди, змушені переїхати через зовнішні фактори, такі як збройні конфлікти або екологічні катастрофи.

Вимушених мігрантів часто називають біженцями, але не кожен вимушений мігрант стає біженцем після прибуття в країну переселення. Існують три види вимушених мігрантів: шукачі притулку – заявники на отримання статусу біженця, тобто громадяни інших країн або особи без громадянства, які були змушені залишити місце проживання та подали заявку про надання статусу біженця в країні імміграції, але ще не отримали його; особи зі статусом тимчасового біженця – громадяни інших держав або особи без громадянства, яким державні органи країни імміграції надали тимчасовий захист і права на певний строк, ідентичні правам біженців, а фактично біженці – громадяни інших держав або особи без громадянства, особи, які були змушені мігрувати з причин, які для органів влади країни в'їзду є достатньо

важливими, щоб забезпечити мігрантів необхідним захистом і правом на невизначений термін проживання та роботи, передбачені статусом біженця.

Відповідно до українського законодавства, термін «біженець» означає особу, «яка не є громадянином України і внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства, належності до певної соціальної групи або політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни, або не бажає користуватися цим захистом внаслідок таких побоювань, або, не маючи громадянства і перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок зазначених побоювань» [19].

Схожість між поняттями «примусовий переселенець» і «біженець» полягає, зокрема, у самому факті вимушеності. Відмінності полягають у тому, що у свідомості біженця домінує значимість відстані від небезпечного місця, а внутрішньо переміщена особа має час оцінити ситуацію та обдуманно обрати місце, куди рухатися. Деталізують ці міркування для працівників медіа А. Рудченко та К. Шендеровський: «Просте зіставлення базових людських смислів для їх відображення в журналістському повідомленні таке:

- обирають Україну: мігрант – самостійно та свідомо обирає нашу державу; біженець – змушений обрати нашу державу;

- для чого обирають Україну: мігрант – у пошуках кращої долі (навчання, робота, створення сім'ї); біженець – через небезпеку, страх, загрози для життя (притулок);

- на що розраховують в Україні: мігрант – на можливості України як держави та українське суспільство; біженець – на обов'язок України як держави (за ратифікованими міжнародними нормами)» [23, С. 163–164].

1.2 Міграційна тематика: аналітико-дослідницькі площини

Ставлення громадськості до проблем міграції та учасників міграційних процесів прямо чи опосередковано формується засобами масової інформації. Випуски новин на телебаченні все частіше транслюють матеріали про мігрантів. Серед провідних тем – міграція афганських громадян, пов'язана із політичним переворотом в Афганістані; ситуація на кордоні Білорусі й Польщі, спричинена скупченням біженців з Близького Сходу та Азії; проблеми та здобутки внутрішньо переміщених осіб внаслідок російської агресії на Сході України тощо. Зрозуміло, що окреслену тематику не обходять увагою фахівці в галузі соціальних комунікацій, громадські та правозахисні організації різних рівнів.

Як зазначає К. Бондаренко, «Ступінь присутності в засобах масової комунікації теми мігрантів, міграції, міжнаціональних відносин, набір проблем та сюжетів може служити важливим індикатором уваги суспільства до проблеми. З іншого боку, кількість, тон, стиль, направленість публікацій є дійовим інструментом впливу на громадську думку. Причому такий вплив у контексті міграційних проблем може бути як свідомим, так і спонтанним, таким, що саморозвивається» [2, С. 244].

Питання репрезентації теми міграції в українській друкованій пресі розглядали соціологині О. Ровенчак та В. Володько. Більшість їхніх наукових розвідок здійснювалися в період 2006–2010 рр. Авторська увага, зокрема, зосереджувалася на причинах і цілях, тривалості міграції; міграційній політиці; нелегальній міграції; історичній міграції та етичних засадах при роботі з матеріалами такого типу.

Політичні події в Україні 2014 року дещо змінили погляди на типи міграції, на підходи до висвітлення міграційних процесів і подій за участю мігрантів у засобах масової інформації.

Науковці А. Рудченко та К. Шендеровський окреслюють основні виклики в антидискримінаційній практиці українських журналістів:

- «поширений медіафокус на громадянство, а не на людину;
- формування образу мігранта, біженця, ВПО як образу-загрози суспільній і національній безпеці;
- трансляція риторики силових структур, які здійснюють боротьбу з нелегальною міграцією, тимчасом як журналістів включено до протидії негативним явищам;
- криміналізація медіатем і тотальна підміна людського, соціального;
- використання подій так званої мігрантської кризи в Європі як засіб поширення неадекватних прогнозів для українського суспільства;
- звуження предмета інформації з цінностей прав людини до ознак соціальної проблеми або загроз для окремої громади» [23 С. 163].

Значну увагу питанням висвітлення теми міграції українськими ЗМІ приділяють громадські організації та благодійні фонди, які ґрунтовно аналізують контент та дають практичні рекомендації журналістам щодо роботи з учасниками міграційних процесів та специфіки висвітлення означеної теми. Серед представників громадських організацій, на нашу думку, варто відзначити такі інтернет ресурси: «Детектор медіа», «Інститут масової інформації», «Центр демократії та верховенства права», «Незалежна медійна рада», «STOP Fake.org», «КримSOS», Центр прав людини «ZMINA» та інші. Час від часу згадані організації звертаються до представників мас-медіа із заявами про порушення журналістських стандартів та журналістської етики, із закликами про недопущення таких хиб в професійній діяльності журналістів.

Наприкінці 2021 року (15 листопада) Незалежна медійна рада опублікувала «Заяву про недопущення ксенофобії та розпалювання ворожнечі щодо біженців у медіа». Приводом до такої дії стали заголовки новин про ситуацію з біженцями на кордонах Білорусі й Польщі. У заяві, зокрема, йдеться про те, що «поширення і підбурювання ксенофобських настроїв може мати реальні негативні наслідки для українського суспільства, Незалежна медійна рада вважає своїм обов'язком нагадати українським медіа про етичні

й правові стандарти, яких вони зобов'язані дотримуватися під час висвітлення подібних чутливих тем» [10].

Незалежна медійна рада наполегливо радить працівникам медійної сфери у висвітленні міграційних проблем «категорично уникати расизму та ісламофобії, не вдаватися до негативної стереотипізації вразливих груп, не допускати однобокого висвітлення подій щодо покладання на Україну надмірного фінансового тягаря чи ризику для національної безпеки; <...> журналістика не має шкодити, а журналісти мають бути свідомі того, який вплив та наслідки їхні репортажі матимуть для інших. <...> Незалежна медійна рада наголошує на необхідності адекватного та активного висвітлення інформації про права біженців та мігрантів з урахуванням усіх релевантних вимог міжнародного права, національного законодавства та етичних стандартів. <...> Важливо надавати думку компетентних фахівців у сфері прав біженців для тлумачення обставин кожної ситуації, насамперед варто звертатися до правозахисних організацій, представників міжнародних інституцій, юристів, які працюють над справами біженців [10].

Актуальним для сьогодні є дослідження, опубліковане 17 грудня 2021 року. Інститут масової інформації в співпраці з Міжнародною організацією з міграції (МОМ), Агентством ООН з питань міграції, проаналізували теми та наративи українських ЗМІ, що стосуються мігрантів як іноземців, так і українських трудових мігрантів за кордоном. Результати дослідження свідчать про те, що найбільш поширеними є такі наративи:

- «українські заробітчани за кордоном стикаються із суттєвими ризиками (28% усіх повідомлень у національних медіа і 38% повідомлень у регіональних медіа);

- мігранти часто створюють незручності для українських громадян, хоч і самі потерпають через свою «недолугість» (22% всіх повідомлень у національних медіа);

- заохочення українських громадян до подорожей (міграція та мобільність) у зв'язку з тим, що країни знімають карантинні обмеження (12% повідомлень у національних медіа та 11% повідомлень у регіональних);

- криза з біженцями – випробування для України. На цей наратив припало 10% повідомлень у національних медіа, і майже не було згадок у регіональних;

- іноземці в Україні – або жертви нападів, або представники криміналітету (9% усіх повідомлень у національних медіа і 23% повідомлень у регіональних);

- «нелегальні мігранти» – «гібридна зброя», злочинці, яких потрібно викривати (8% повідомлень у національних медіа і 14% повідомлень у регіональних);

- «Україна поважає культури національних меншин»: 5% повідомлень у національних медіа, у регіональних наратив був відсутнім;

- історії успіху, заохочення та поради для громадян, що бажають виїхати за кордон на заробітки (4% матеріалів у національних медіа і 5% повідомлень у регіональних; у загальнонаціональних медіа цей наратив практично відсутній)» [4].

Автори дослідження також наголошують на тональності публікацій. Серед національних медіа переважають матеріали нейтральні – 62%, негативне забарвлення мають 29%; позитивно висвітлюють питання міграції 9% публікацій. Регіональні ЗМІ також підтримують цю тенденцію: нейтрально висвітлені міграційні процеси в 62% матеріалів; негативно – 35%, позитивно – 3%.

Отже, щоб бути максимально об'єктивним, журналісту необхідно дотримуватися таких рекомендацій: «журналістський матеріал про міграцію потрібно формувати як медіатекст про людину-мігранта, людину-шукача притулку, людину-біженця, людину-переселенця або переселенку; писати стисло, точно та понятійно чітко, відсторонено. Журналісти повинні демонструвати відсторонене ставлення до всіх фактів, які вони

розповсюджують, до всіх оприлюднюваних цитат, а тим паче до всіх підозр, яким вони – після ретельного вивчення – надають місце у своєму матеріалі. Вони не мають права, як кажуть юристи, «зіднитися» з твердженнями. Точність і ретельне поводження з поняттями виключають лексичну варіантність. У хорошому журналістському тексті завжди витримують дистанцію щодо твердження фактів, підозр і чуток»[23, С. 160].

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИСВІТЛЕННЯ МІГРАЦІЙНОЇ ТЕМИ В МЕДІАДИСКУРСІ

2.1 Проблемно-тематичні орієнтири медіаповідомлень з питань міграції

Для аналізу обрано контент випусків новин за серпень – грудень 2021 року телевізійних каналів: «1+1», «ICTV», «Україна», що очолили рейтинг загальнонаціональних телеканалів України за підсумками жовтня 2021 року (дані дослідження ТВ-аудиторії належать ІТК; оператор панелі – Nielsen, Overnight 2TSV) [26].

Найбільшу тематичну групу на всіх аналізованих телеканалах складають матеріали, пов'язані з міграційною кризою на польсько-білоруському кордоні. З-поміж масиву інформації ми виокремили низку сюжетів на тему міграції. Так, наприклад, протягом обраного періоду у випусках «ТСН» на телеканалі «1+1» тема налічує 34 сюжети з 37 матеріалів обраної тематики, у «Фактах» на «ICTV» – 33 з 37 відповідно, у випусках «Сьогодні» на каналі «Україна» – 4 з 5.

Проблемним питанням, на нашу думку, є тональність репрезентації подій та дотримання авторами журналістських стандартів. Наприклад, у сюжеті «ТСН» від 8 листопада «Мігрантська криза» ведуча Соломія Вітвіцька повідомляє про те, що *Польща збирає екстрену нараду через ситуацію з біженцями на кордоні з Білоруссю. Там стан підвищеної бойової готовності, бо до КПП прямує «колона нелегалів». Аби стримати їх, на кордоні стоять 12 тисяч польських військових. Литва також стягує війська і готується оголосити надзвичайний стан* («ТСН», 8.11.2021). Образ мігранта-злочинця «підсилюється» кадрами, де мігранти жбурляють в польських прикордонників камінням. При цьому ведуча наголошує, що такі ситуації відбуваються щодня. Посилаючись на відео, що виклав у мережу польський журналіст (імені не

називають), «ТСН» до співучасників «злочину» відносить і білоруських прикордонників, які ніби намагаються виштовхнути мігрантів на територію Польщі. Зауважимо, що з відео, яке транслювалося, ці дії прикордонників не прослідковуються.

Тенденційним є сюжет новин за 24 листопада «Мігрантська криза: спроб прорвати польський кордон стало більше». *«Міжнародна організація Human Rights Watch звинуватила режим Лукашенка в тортурах, втім дісталася і Польщі, яка висилає мігрантів усупереч міжнародним нормам»* – йдеться в сюжеті. Продовжується матеріал репортажем Яни Слюсарчук, у якому йдеться *«Нова діра в паркані, з іншого боку білоруські силовики в масках – чергова ознака, що стихійні прориви польського кордону мігранти влаштовують не самі»*. Авторка репортажу зазначає, що такі провокації польські прикордонники фіксують постійно. *Двом біженцям надають перемогу і направляють до польської лікарні, але жоден мігрант, який спромігся цієї ночі перетнути кордон перетнути польський кордон, у Польщі не залишиться. Усіх депортують із забороною в'їзду до ЄС на наступні три роки.* У матеріалі спостерігаємо одностороннє висвітлення подій, зокрема, подано висловлювання прем'єр-міністра Польщі Матеуша Моравецького, який наголошує на тому, що ситуація на кордоні не є міграційною кризою. *Це криза політична. І Лукашенко використовує «цих невинних людей з Близького Сходу» замість щитів.* Лідерка білоруської опозиції Світлана Тихановська в Європарламенті закликає Захід до продовження санкційного тиску на режим Лукашенка. У сюжеті подано пряму мову Еммануеля Макрона, він вважає, що Європа є заручницею чужої маніпуляції і зазначив про наміри працювати з комісаром ООН з питань міграції, *«аби цих людей з Білорусі розвезли по рідних країнах»* («ТСН», 24.11.2021).

На перший погляд збалансований і об'єктивний початок сюжету нівелюється відсутністю висвітлення позиції іншої сторони конфлікту (представників мігрантської спільноти та білоруської сторони), яка не представлена ані учасниками подій, ані експертами.

На відміну від вище згаданих матеріалів, меншим негативом щодо образу мігрантів відзначається риторика Наталії Мосейчук у випуску «ТСН» 11 листопада, зокрема, ведуча не використовує слово «нелегали», яким часто послуговуються її колеги. Натомість негативне забарвлення простежується в характеристиці дій білоруських силовиків. Це зумовлено насамперед подіями, про які йдеться. У сюжеті «Мігранти полишають наметове містечко на кордоні з Польщею» йдеться: *«група біженців у супроводі білоруських силовиків йде в невідомому напрямку. Раніше білоруська сторона повідомляла: «мігрантів на ночівлю переміщують до так званого логістичного центру. Туди нібито перебралося 88 з половиною сотень людей».* Можемо припустити, що тональність подання інформації змушує реципієнта сумніватися в законності дій білоруських силовиків. Цей ефект досягається шляхом використання лексики на кшталт «у невідомому напрямку», «так званий логістичний центр», «нібито перебралося».

У бекграунді до сюжету згадуються дії біженців, зокрема жбурляння каміння та світло-шумових гранат в бік польських прикордонників, *а ті намагалися відтіснити «навалу» водометами і перцевим газом. Постраждали семеро поліцейських.* Про постраждалих з іншого боку, тобто серед мігрантів, не йдеться. Сюжет супроводжується коментарем міністра оборони Польщі Маріуша Блацака. Водночас ні з боку Білоруської сторони, ні з боку мігрантів коментарів немає («ТСН», 11.11.2021).

Отже, можемо стверджувати, що у висвітленні теми міграційної кризи на кордоні Білорусі й Польщі, на каналі 1+1 наявні елементи маніпуляції та порушення журналістських стандартів щодо балансу думок. Виникають також сумніви щодо надійності джерел інформації та неупередженості авторів сюжетів; журналісти «ТСН» часто використовують елементи мови ворожнечі.

«Факти» – новинні випуски на телеканалі «ICTV» теж не залишалися осторонь теми міграційної кризи на польсько-білоруському кордоні. Журналісти присвятили цій проблематиці 33 сюжети.

Більшість ефірних матеріалів транслюють «загальноприйняту» українськими каналами риторику щодо мігрантів на кордоні з Євросоюзом. Про тональність повідомлень промовисто свідчать титри заголовків: «Мігранти покинули стихійний табір біля кордону з Польщею» («Факти», 20.11.2021); «Нова тактика білоруських силовиків: як мігранти прориваються через кордони» («Факти», 22.11.2021); «Навчання МВС: силовики готуються протистояти мігрантам із Білорусі» («Факти», 21.11.2021); «Різали метал і кидалися камінням! Атака мігрантів на польський кордон» («Факти», 8.11.2021); Мігранти застосували газ: білоруські силовики намагалися прорвати кордон Польщі («Факти», 13.11.2021) та ін.

Звернімо увагу на сюжет, що вийшов в ефір «Фактів» 12 листопада із титром заголовка «Мігранти опинилися у пастці: ООН засудили використання людей на кордоні Білорусі». Олена Фроляк повідомляє, що *«Білорусь і країни Євросоюзу підвищують ставки в протистоянні, що загострилося через міграційну кризу. Відповідаючи на ідею європейських країн запровадити проти Мінська нові санкції, президент Лукашенко заявив про готовність зупинити транзит товарів у ЄС своєю територією і перекрити газопровід Ямал– Європа. За даними російських ЗМІ Польща оприлюднила ідею накладити заборону на російську авіакомпанію «Аерофлот», яка ніби причетна до організації потоку мігрантів. За останньою інформацією Росія відправила до Білорусі підрозділ десантників для проведення навчань саме у Гродненській області, яка межує з Польщею та Литвою»*. Матеріал доповнюється репортажем з польського кордону, де мігранти знову шукали шпарини в охороні польського кордону. На відео, що оприлюднило Міноборони Польщі, видно, як дві сотні мігрантів впритул підходять до загородження з колючого дроту, за яким стоять польські силовики. *Утім «нелегали» штурмувати не наважилися і просто пішли вздовж паркану. За минулу добу польські прикордонники зафіксували 223 спроби незаконного перетину кордону. Були затримані троє іноземців. Також напередодні зафіксували нові провокації від білоруських силовиків: вони за допомогою лазерів намагалися засліпити*

польських арміїців, які патрулювали кордон. Речниця прикордонної служби Підляшшя Катажина Жданович коментує події: «Прикордонна служба Білорусі вочевидь привела під наш кордон жінок і дітей, щоб примусити їх до нелегального перетину. Це дуже складна ситуація для польських служб. Емоції на межі». Далі журналісти подають пряму мову президента Польщі Анджея Дуди про те, що країна не може допустити незаконного перетину свого кордону й постійно консультується з партнерами з Євросоюзу та НАТО. Тему розширює повідомлення з Нью-Йорку, де відбулося закрите засідання Радбезу ООН. Резолюції за результатами не ухвалили. Після засідання країни оприлюднили лише спільну заяву про засудження організованого використання людей, «чії життя та здоров'я поставлені Білоруссю під загрозу в політичних цілях з метою дестабілізації сусідніх країн і зовнішніх кордонів ЄС та для відволікання уваги від її власних порушень прав людини». Усю людську драму на польсько-білоруському кордоні можна відчутти з розмови, розміщеної у сюжеті. В Іраку журналісти зняли спілкування матері й сина, який опинився фактично в пастці. Він каже, що білоруси відібрали у них речі й гроші, у деяких телефони й не дають ні йти далі, ні повернутися назад. З його слів, він хоче повернутися додому. Посольство Іраку в Росії оголосило про намір евакуювати своїх громадян з кордону. Посол закликав охочих телефонувати до дипустанови й реєструватися на рейси додому («Факти», 12.11.2021).

З-поміж розглянутих у «Фактах» сюжетів наведений матеріал, на нашу думку, найбільше відповідає вимогам до новинних матеріалів та журналістським стандартам, оскільки автори намагалися всебічно розглянути проблему й подати думки й погляди на ситуацію різних учасників міграційного конфлікту та бачення експертів.

Меншу увагу темі міграції приділяють випуски новин «Сьогодні» на телеканалі «Україна». За досліджуваний період тема міграції згадувалася лише в п'яти сюжетах, з них у чотирьох йшлося про кризу на польсько-білоруському кордоні.

У репортажі Мирослава Отковича з польсько-білоруського кордону 10 листопада журналіст зазначає, що поляки називають ситуацію, яка склалася на кордоні *божевіллям та шантажем з боку Лукашенка та Путіна*. Йдеться про те, що мігранти з *Близького Сходу й надалі прибувають до Білорусі*. У центрі Мінська натовп «нелегалів». Вони ведуть *прямий ефір і розповідають про плани перетнути польський кордон*. «Втікачі» не тільки гуляють містом, а й часто *ночують просто в торговельно-розважальних центрах*. На входах до них *все частіше з'являються оголошення: «Людам із туристичними рюкзаками не заходити»* («Сьогодні», 10.11.2021). Цей матеріал є одним із небагатьох, який хоч і не надає «слова» білоруським експертам чи самим мігрантам, але робить спробу поглянути на ситуацію з середини очима кореспондента, який знаходиться в Мінську.

В усіх досліджуваних медіа тематичну меншість становлять публікації, які торкаються міграційних подій, не пов'язаних з кризою на кордоні з Польщею та Білоруссю. Серед них трапляються поодинокі сюжети, наприклад, про «ДТП в Мексиці: 54 людини загинули через перекидання вантажівки зі 150 мігрантами», який вийшов у ТСН. Автобус перевозив їх з Гондурасу та Гватемали до США. Матеріал має нейтральну тональність. Ведуча не акцентує уваги на тому, що загиблі були мігрантами, а просто згадує про це («ТСН», 10.12.2021).

Про затримання груп нелегальних мігрантів на Закарпатті час від часу дізнаємося з випусків новин на 1+1 та ICTV. «На Закарпатті прикордонники затримали 12 нелегальних мігрантів з Індії, Пакистану та Шрі-Ланки» («Факти», 21.08.2021). «Активізація контрабандистів на Закарпатті: як борються з нелегалами» («Факти», 12.08.2021) «Десятеро іноземців, яких супроводжували четверо українців, прямували до українсько-словацького кордону. Їх перевозили в мікроавтобусі українські громадяни» («ТСН», 22.11.21).

Схожий сюжет «Новини світу: в Ла-Манші загинули мігранти, які намагалися дістатися Великобританії» про біженців, які загинули в Ла-Манші, намагаючись дістатися через протоку до Великобританії («ТСН», 25.11.2021).

Заслуговує на увагу матеріал, опублікований «Фактами» 12 жовтня, що вирізняється з-поміж інших нейтральною тональністю. У повідомленні «Таксиста та кур'єри: скільки трудових мігрантів в Україні та де вони працюють» розповідається про зростання кількості трудових мігрантів в Україні за час карантинних обмежень. Автор в першій частині матеріалу дотримується балансу думок: показує ситуацію з різних боків, бере коментарі в експертів та самих мігрантів. Але наприкінці сам вдається до дискримінаційних висловів на адресу іноземних громадян та дозволяє це робити експертам. Так Гліб Вишлінський, виконавчий директор Центру економічних стратегій, говорить: *«Нам потрібно відкривати кордони для тих, кого ми хочемо бачити в Україні, і закривати дірки для тих, щодо кого ми не впевнені»*. Також кореспондент додає: *«Інакше Україну наводнять вихідці з найбільш бідніших країн Азії та Африки, для частини яких закони не писані. Тож замість заповнення дефіциту на ринку праці ми отримуємо збільшення злочинності і конфліктів на расовому ґрунті»*. Автор начебто хоче сказати про проблему стереотипів та стигматизації, натомість сам вдається до дискримінаційних висловів на адресу трудових мігрантів.

Оглядний репортаж Юрія Гули вийшов в ефір «Сьогодні» на каналі «Україна». У титрі заголовка читаємо: «Брайтон-Біч чи Дерибасівська. Як живуть мігранти із колишнього СРСР?» *«Там влітку одягають шуби, на вулиці звучить шансон, а туристів розважають бурі ведмеді. Брайтон-Біч, колись популярний американський курорт, вже десятки років – як став прихистком для мігрантів із колишнього союзу. Про Брайтон складають анекдоти та вже зняли десяток фільмів. Як за ці роки змінився Брайтон-Біч та чому досі туди їдуть емігранти»* («Сьогодні», 30.11.2021»). Матеріал має позитивну тональність та розважальний характер.

2.2. Медіанаративи міграційної тематики VS журналістська етика

Аналізуючи тексти телевізійних повідомлень, ми здійснили спробу виявити наративи, які переважають у сюжетах та, відповідно, формують ставлення глядача до описуваних подій. Найбільш затребуваною на українських каналах стала тема міграційної кризи на кордоні Польщі й Білорусі, яка, на нашу думку, утворила дві основні групи наративів – «мігрант-злочинець» та «мігрант-жертва». Як бачимо, обидві ці групи мають негативне забарвлення й спричинені використанням мови ворожнечі.

У «Стратегії та плані дій ООН проти мови ворожнечі» зазначено, що мова ворожнечі – це «будь-якого роду комунікація в усній, письмовій або поведінковій формі, яка носить ворожий характер або використовує зневажливі чи дискримінаційні формулювання стосовно будь-якої особи чи групи осіб за ознакою того, хто вони є, або іншими словами, за ознакою їх релігії, етнічного походження, національності, раси, кольору шкіри, соціального походження, статі та інших факторів ідентичності» [30].

Більшість новинних сюжетів на аналізованих каналах підтримували наратив «мігрант – злочинець», «чужий», «той, хто заважає». Так у матеріалі «ТСН» «Новини світу: Польща збирає екстерну нараду через ситуацію з біженцями на кордоні» («ТСН», 8.11.2021) автори використовують слова «нелегали», «колона нелегалів». Негативно забарвлені фрази, на кшталт «нахабні й агресивні», «злочинці», «втікачі», «чужинці», «підозрілі сторонні особи», «навала втікачів», «вихідці з країн Азії та Близького Сходу, для яких закони не писані» помічаємо і в інших повідомленнях, зокрема: «Новини світу: Олександр Лукашенко продовжує тероризувати Європу мігрантами із Близького сходу» («ТСН», 8.11.2021); «Що відбувається на кордоні Польщі та Білорусі: тисячі мігрантів, провокації та руйнування паркану» («ТСН», 5.11.2021); «Новини світу: Німеччина розслідує причетність Лукашенка до організації нелегальної міграції» («ТСН, 11.08.2021»); «Новини світу: дві групи мігрантів прорвалися з території Білорусі в Польщу» («ТСН»,

10.11.2021); «Міграційна криза: «нелегали» штурмували польський кордон – прикордонники використовували водомети» («ТСН», 16.11.2021); «Новини світу: ЄС готує новий пакет санкцій проти режиму Лукашенка» («ТСН», 9.11.2021) та в ін.

Підтримують «традицію» ставлення до мігрантів як до ворогів і журналісти «Фактів» на каналі «ICTV». Це простежується у сюжетах: «Мігранти залишили стихійний табір біля кордону з Польщею» («Факти», 20.11.2021); «Нова тактика білоруських силовиків: як мігранти прориваються через кордони» («Факти», 22.11.2021); «Навчання МВС: силовики готуються протистояти мігрантам із Білорусі» («Факти», 21.11.2021); «Різали метал і кидалися камінням! Атака мігрантів на польський кордон» («Факти», 8.11.2021); «Польща побудує стіну від Білорусі за \$404 млн і буде виганяти нелегальних мігрантів» («Факти», 15.11.2021); «Захід жорстокий, а Білорусь – співчутлива: Лукашенко використовує мігрантів на кордоні для пропаганди» («Факти», 17.11.2021); «Навала мігрантів: в ЄС закликали розширити санкції проти режиму Лукашенка», («Факти», 9.11.2021); «150 км колючого дроту. Польща відгородилася від Білорусі стіною висотою 2,5 м» («Факти», 30.08.2021).

Очевидним видається той факт, що наратив злочинця підсилюється в повідомленнях не лише через номінативи на позначення мігрантів, але й через дії головних героїв міграційної кризи. Зокрема, мігранти «бунтують», «ламають», «провокують», «штурмують кордон», «жбурляють каміння», «порушують закон» тощо. Майже в кожному сюжеті «ТСН», «Фактів» і «Сьогодні» чуємо фрази, як-от: «була спроба масштабного штурму», «нелегали знову штурмуватимуть кордон», «прикордонники готуються до найскладніших сценаріїв і до можливих провокацій», «масовий наступ мігрантів», «до можливих провокацій нелегалів готується і Україна», «мігранти ... провокують та атакують», «польська влада очікує чергових спроб штурму», «наші силовики готуються до найскладніших сценаріїв та можливих провокацій».

Наприклад, такі маркери виявляємо в заголовку сюжету «Фактів» «Кидають каміння і ламають паркан: мігранти продовжують ШТУРМ кордону Польщі («Факти», 16.11.2021).

У повідомленні «Кидаються гілками й камінням: мігранти атакували польських військових на кордоні з Білоруссю» автор іменує біженців «потенційними нелегалами» та наголошує на тому, що вони «поводяться на кордоні щораз нахабніше та агресивніше» («Факти», 8.11.2021). У сюжеті «Польща готується до штурму мігрантів, а Лукашенко звинувачує ЄС: ситуація на кордоні» чуємо такі вирази: «організований потік нелегалів – це ... живий інструмент тиску», «непрохані гості здійснюють вилазки у населені пункти», «поводяться нахабно» («Факти», 15.11.2021). У матеріалі «Міграція з Білорусі: поліція закликає жителів прикордонних міст повідомляти про підозрілих осіб» («Факти», 9.08.2021) журналіст називає мігрантів «підозрілими сторонніми особами», у такий спосіб підкреслюючи злочинні наміри мігрантів.

Зауважимо, що мову ворожнечі журналісти «ІСТV» використовують не лише для висвітлення подій на польсько-білоруському кордоні, але й у матеріалах про мігрантів на Закарпатті, зокрема в сюжетах: «На Закарпатті прикордонники затримали 12 нелегальних мігрантів з Індії, Пакистану й Шри-Ланки» («Факти», 21.08.2021; «Активізація контрабандистів на Закарпатті: як борються з нелегалами» («Факти», 12.08.2021).

Найменшою кількістю матеріалів міграційної тематики представлено контент новин на телевізійному каналі «Україна». З-поміж масиву публікацій ми виявили лише 5 матеріалів на міграційну тематику. Два з них марковані нарративом «мігранти – злочинці». Так у повідомленнях «Прорив мігрантів. Що відбувається на кордоні Польщі та Білорусі?» («Сьогодні», 10.11.2021) автор використовує слова «нелегали» та «втікачі», а в сюжеті «Навала біженців і штурм польського кордону. Чого хочуть Лукашенко з Путіним?» називає мігрантів «навалою втікачів» («Сьогодні», 8.11.2021).

Використовуючи риторику, що зміцнює образ мігранта як злочинця, журналісти змушують глядача мислити стереотипно, відчувати неспокій, тривогу, ненависть до мігрантів.

У другій групі наративів журналісти змальовують мігрантів як жертв. Часто ведучі в студії або кореспонденти говорять: «знедолені люди/біженці», «змерзлі спрагли люди», «жертви гібридної війни» та «голодні нужденні люди», «заручники режиму Лукашенка й Путіна». Такі висловлювання спостерігаємо у сюжетах: «Мігранти на кордонах з Білоруссю: Рада Безпеки ООН збереться на термінове засідання» («ТСН», 11.11.2021); «Новини світу: через потік мігрантів Туреччина заборонила продавати квитки в Білорусь» («ТСН», 10.11.2021); «Новини світу: Латвія говорить про необхідність зупинити навалу мігрантів через Білорусь» («Міграційна криза: Польща може повністю закрити кордон з Білоруссю» («ТСН», 5.08.2021).

У випуску ТСН привертають увагу сюжети «Новини світу: Польща збирає екстрену нараду через ситуацію з біженцями біля білоруського кордону» («ТСН», 8.11.2021); та «Міграційна криза: Польща може повністю закрити кордон з Білоруссю» («ТСН», 11.11.2021). У них помічаємо такі речення: «почав (Олександр Лукашенко) їх масово завозити до країни, перетворивши знедолених людей на зброю», «тримати людей і далі під відкритим небом означало би вбивати на очах в усього світу».

У випусках «Фактів» на телевізійному каналі ICTV матеріалів, які б висвітлювали міграційні процеси, вдаючись до наративу «мігрант-жертва», ми не спостерігали.

Один сюжет має ознаки наративу «мігранти – жертви» у новинах «Сьогодні» на каналі «Україна». У повідомленні «Чим небезпечна криза на кордоні Білорусі та ЄС?» («Сьогодні», 8.11.2021) повідомляється, що *«на польсько-білоруському кордоні – передитурмова ситуація: поляки зібрали там більш як 12000 вояків. На польсько-литовському кордоні почали чергувати литовські війська. Біженці із таборів у Іраку, сирійці і курди із дітьми на руках тікають від релігійного терору, голодного та безправного*

життя на батьківщині. Хто і як використовує цих людей і у що це може вилитися для Європи?» Відповіді на ці питання подає в репортажі Анна Левицька, яка надає слово мігранту, який скаржиться на відсутність їжі та води. *«Аби ж то їхні проблеми обмежувалися лише продуктами. – коментує журналістка. – Вдень, щоб не змерзнути, постійно сидять біля багаття, вночі, коли температура опускається до нуля, туляться в наметах одне до одного».* Один з мігрантів говорить: *«Кожен з нас помирає від голоду та холоду».* Репортерка додає: *«З одного боку ситуації не позаздриш, з іншого – самі втікачі вже знають, як і що говорити, аби бути переконливішими перед телекамерами. Ось пускають в очі тютюновий дим підліткові, аби потекли сльози. Той стоїть, терпить... Прикордонники з того боку застосовують сльозогінний газ ля зупинки людей, ламають огорожу.*

Як бачимо, у цьому сюжеті використовуються обидва наративи – і «злочинець», і «жертва». Журналістка використовує цілі реченнями, які мають суб'єктивні оціночні судження: «із дітьми на руках тікають від релігійного терору, голодного та безправного життя на батьківщині», «хто і як використовує цих людей?».

Зауважимо, що з п'яти проаналізованих матеріалів каналу «Україна» лише два (40%) новинні тексти не мають ознак мови ворожнечі. Це можна пояснити нейтральною проблематикою повідомлень. В одному з них («Брайтон-Біч чи Дерибасівська. Як живуть мігранти із колишнього СРСР?» («Сьогодні», 9.11.2021) розповідається про мігрантів з колишнього Радянського Союзу, які зараз живуть на Брайтон-Біч у Нью-Йорку. В іншому йдеться про захисний мур на кордоні України («Сьогодні», 14.11.2021).

ВИСНОВКИ

Процеси міграції входять до кола наукових інтересів фахівців різних галузей. Історики, соціологи, політологи, економісти, демографи, філологи й фахівці із соціальних комунікацій досліджують ці процеси в різних площинах. Узагальнюючи ці погляди, можемо констатувати, що «міграція» буквально означає переселення, тобто територіальне переміщення населення, пов'язане зі зміною місця проживання. Основною специфічною рисою міграції є намір особи змінити місце проживання та асимілюватися на новому місці. Існують різні види та форми міграції, які визначаються залежно від критеріїв визначення: зовнішня, внутрішня, міжнародна (перетин національних кордонів); імміграція, еміграція (за напрямком); трудова, економічна, інтелектуальна, навчальна, туристична, політична тощо (за призначенням); постійні та тимчасові (за тривалістю); групова, індивідуальна, сімейна (за кількістю осіб) тощо. Окрім того, міграція буває добровільною та примусовою. З точки зору законодавства на види міграційних процесів, існує два види: врегульована міграція та неврегульована. Учасників міграції об'єднує одна назва – «мігранти». У найзагальнішому тлумаченні мігрант – це особа, яка не проживає в регіоні, де вона народилася. Учасників міграційних процесів об'єднують у дві умовні групи: добровільні й вимушені. Вимушені мігранти: біженці, шукачі притулку або люди, змушені переїхати через зовнішні фактори, такі як збройні конфлікти або екологічні катастрофи.

Головна увага науковців, правозахисних та громадських організацій прикута здебільшого до проблем дотримання журналістської етики та журналістських стандартів у висвітленні тем, пов'язаних з міграцією. Дотримання толерантності, уникання мови ворожнечі, запобіганню негативних наративів щодо учасників міграційних процесів – ці питання на порядку денному науковців та фахівців-мас-медійників. Огляд наукових і статистичних напрацювань із досліджень медіаконтенту засвідчили, що українськими медіа формуються такі наративи: українські заробітчани за

кордоном стикаються із суттєвими ризиками; мігранти часто створюють незручності для українських громадян, хоч і самі потерпають через свою «недолугість»; заохочення українських громадян до подорожей; криза з біженцями – випробування для України; іноземці в Україні – або жертви нападів, або представники криміналітету; «нелегальні мігранти» – «гібридна зброя», злочинці, яких потрібно викривати; «Україна поважає культури національних меншин»; історії успіху, заохочення та поради для громадян, що бажають виїхати за кордон на заробітки.

Переглянувши контент випусків новин на трьох телевізійних каналах, можемо констатувати, що найбільшу увагу означеній темі приділено телеканалом «1+1» у Телевізійній службі новин (37 сюжетів) та ICTV у «Фактах» (36), найменшу – у програмі «Сьогодні» на каналі Україна (5 матеріалів). З'ясовано, що провідною темою за досліджуваний період стала міграційна криза на кордоні Польщі й Білорусі. Абсолютна більшість сюжетів усіх каналів висвітлювали проблеми, пов'язані із кризою. Отже, у випусках «ТСН» на «1+1» цій темі присвячено 34 сюжети з 37 міграційної тематики, у «Фактах», що виходять на каналі «ICTV» 33 сюжети з 36, у «Сьогодні» на каналі «Україна» – чотири з п'яти. Іншу тематичну групу складають матеріали інтонаційно нейтральні й опосередковано пов'язані з міграційною темою. Більшість з них стосувалася трудової міграції, чи надзвичайних подій, де мігранти були постраждалими. Їхня кількість незначна й у відсотковому співвідношенні має такий вигляд: «ТСН» – 11%, «Факти» – 8%, «Сьогодні» – 20%.

У межах досліджуваної теми ми виокремили дві групи наративів щодо учасників міграційних процесів. Наратив «мігрант-злочинець» закріплюється у свідомості глядача неодноразовим повторенням журналістами слів і фраз на кшталт: «нахабні й агресивні», «злочинці», «втікачі», «чужинці», «підозрілі сторонні особи», «навала втікачів», «вихідці з країн Азії та Близького Сходу, для яких закони не писані». Вони «бунтують», «ламають», «провокують», «штурмують кордон», «жбурляють каміння», «порушують закон» тощо.

Наратив «мігрант-жертва» формується внаслідок використання лексем «знедолені люди/біженці», «змерзлі спрагли люди», «жертви гібридної війни» та «голодні нужденні люди», «заручники режиму Лукашенка й Путіна». Цих людей «перетворили на зброю», «вбивають на очах в усього світу». Вони «тікають від релігійного терору, голодного та безправного життя» тощо. Усі повідомлення супроводжуються відеорядом із демонстрацією жахливих умов перебування біженців, сутичок з польськими прикордонниками тощо.

З 99 переглянутих сюжетів 56 (56,6%) мають ознаки мови ворожнечі. Зауважимо, що більшість порушень трапляється на «1+1». Натомість серед повідомлень на «ICTV» 22 сюжети (61,1%) не мають ознак мови ненависті. Використовуючи риторику, що зміцнює образ мігранта як злочинця чи жертви, журналісти змушують реципієнта мислити стереотипно, відчувати неспокій, тривогу, ненависть до мігрантів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Буткевич М. Ксенофобські та расистські прояви в Україні [Електронний ресурс]. URL: <http://antifa-kiev.at.ua/publ/1-1-0-28> (30.09.2007).
2. Бондаренко К. Висвітлення в українських медіа теми міграції: політичні аспекти проблематики.ра народів Причорномор'я. 2007. № 101. С. 244–246.
3. Весельська Л. Поняття міграція та міграційний процес в сучасних наукових концепціях. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління. Том 29 (68) № 1. 2018. С. 8 – 12
4. Висвітлення міграції та мігрантів в українських медіа. Дослідження. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/vysvitlennya-migratsiyi-ta-migrantiv-v-ukrayinskyh-media-doslidzhennya-i42920>
5. Декларація і план спільних дій в боротьбі з расизмом, ксенофобією, антисемітизмом та нетерпимістю. ООН, 1993.
6. Декларація Принципів толерантності, затверджена резолюцією Генеральної конференції ЮНЕСКО від 16 листопада 1995 р.
7. Декларація про ліквідацію всіх форм нетерпимості та дискримінації на основі релігії або переконань. ООН, 1981.
8. Декларація про права осіб, що належать до національних, етнічних, релігійних та мовних меншин. ООН, 1992.
9. Жванія Т. Сучасна вимушена міграція: соціально-політичні аспекти. Сучасне суспільство. 2015. Вип. 2(2). С. 46–56.
10. Заява Незалежної медійної ради про недопущення ксенофобії та розпалювання ворожнечі щодо біженців у медіа. URL: https://mediarada.org.ua/news/zaiava-bizhentsi/?fbclid=IwAR3VMHqgNa5COh4cDg_orqp0C1FjqXiROA73HG8YaueYeofbw1OGz80sC8

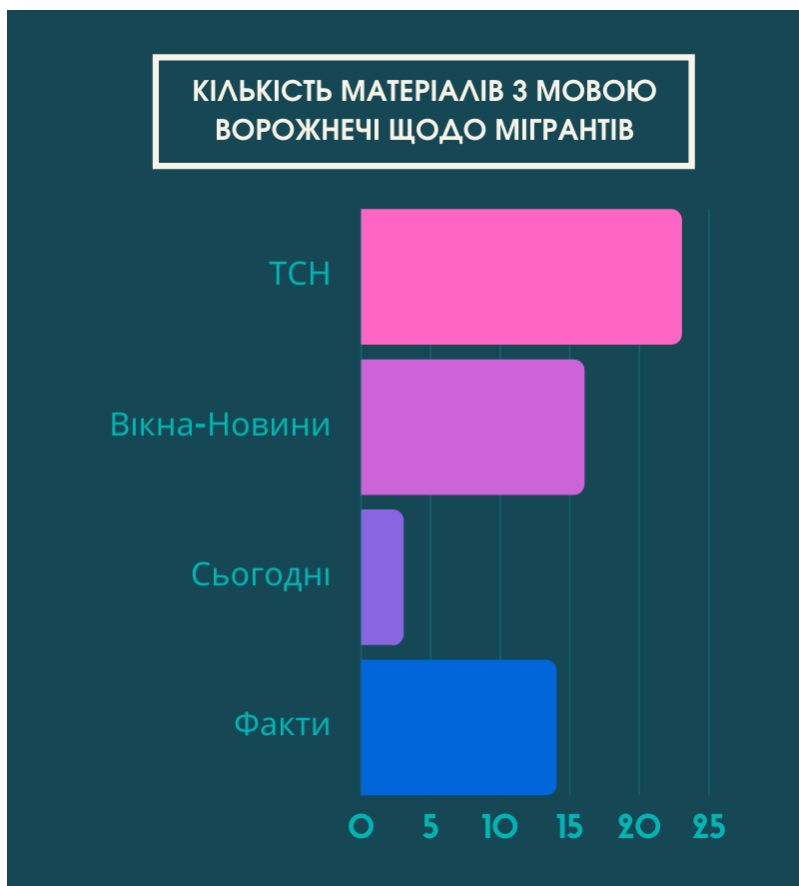
11. Посібник з протидії мові ненависті через освіту з прав людини. URL: https://www.nohatespeechmovement.org/public/download/Bookmarks_UA.pdf
12. Кодекс професійної етики українського журналіста. Кодекси етики. Національна спілка журналістів України URL: <http://nsju.org/>.
13. Конвенція про статус біженців. ООН. 1951 р.
14. Макознак Е. Международная классификация категорий мигрантов. Соціальні виміри суспільства. Збірник наукових праць. Вип. 5. К., Інститут соціології НАН України. 2002. 516 с.
15. Міжнародні рекомендації ООН щодо статистики ВПО. URL: https://iom.org.ua/sites/default/files/international_recommendations_on_idp_statistics_ukr.pdf
16. Мова ворожнечі та ЗМІ: міжнародні стандарти і підходи. Проект «Без кордонів». ГО Центр «Соціальна дія». / під заг. ред. Бондаренко О., Буткевич М., Федорович І. Київ, 2015. 66 с.
17. Мова ворожнечі: якою вона буває і до чого вона призводить. Інститут масової інформації. URL: <http://imi.org.ua/advice/mova-vorojnechi-u-zmi-yakoyu-vona-buvaeta-do-chogo-prizvudit-infografika>.
18. Надрага В.І. Проблеми вимушеної міграції населення в контексті концепції «суспільства розвитку». Український соціум. 2015. № 1. С. 134–141.
19. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту. Закон України від 08.07.2011 № 3671-VI. URL: <http://www.osce.org/cio/40695>.
20. Про основні засади державної міграційної політики України. Закон України від 14.07.2010 № 6705. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF56900A>
21. Ровенчак О. Визначення та класифікації міграцій: наближення до операційних понять. Політичний менеджмент. 2006. № 2 (17). С. 127–139.

- 22.Ровенчак О. Міжнародна міграція: теорія та практика. : монографія / О. Ровенчак, В. Володько. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2015. 412 с.
- 23.А.Рудченко, К. Шендеровський. Права людини та передумови висвітлення українськими журналістами медіатем мігрантів, шукачів притулку, біженців, внутрішніх переселенців. Права людини та мас-медіа в Україні: збірник конспектів лекцій [тексти] / авт. кол. за ред. Виртосу І., Шендеровського К. –Київ: Інститут журналістики КНУ ім. Тараса Шевченка, 2018. С.156–174.
- 24.Стереотипи про переселенців не покидають українські медіа. Новини. Інфопростір. Детектор медіа. – URL: <http://detector.media/> (10 лютого 2017).
- 25.Тарасенко Н. Ситуація на Донбасі у дискурсі українських ЗМІ. URL: <http://nbuviap.gov.ua/images/ukraine/2015/ukr21.pdf>.
- 26.Телеканал 1+1 став лідером телеперегляду за результатами жовтня та продемонстрував найкращий результат за рік. URL: plus1.ua/novyny/telekanal-11-stav-liderom-teleperegladu-za-rezultatami-zovtna-ta-prodemonstruvav-najkrasij-rezultat-za-rik.
- 27.Формується образ мігранта як загрози національній безпеці [інтерв'ю з Максимом Буткевичем]. Спілкувався Олександр Шпигунов / Спільне: журнал соціальної критики. 2010. № 1. С. 89–93.
- 28.Ярмистий М. М. Наукові підходи до визначення поняття «міграція» та «міграційна політика».Гілея: наук. вісн. 2015. Вип. 94. С. 387–391.
- 29.Glossary on Migration, №25. International Organization for Migration. Geneva, 2011. 118 p.
- 30.UN Strategy and Plan of Action on Hate Speech 18 June SYNOPSIS. URL: <https://www.un.org/en/genocideprevention/hate-speech-strategy.shtml>

ДОДАТКИ

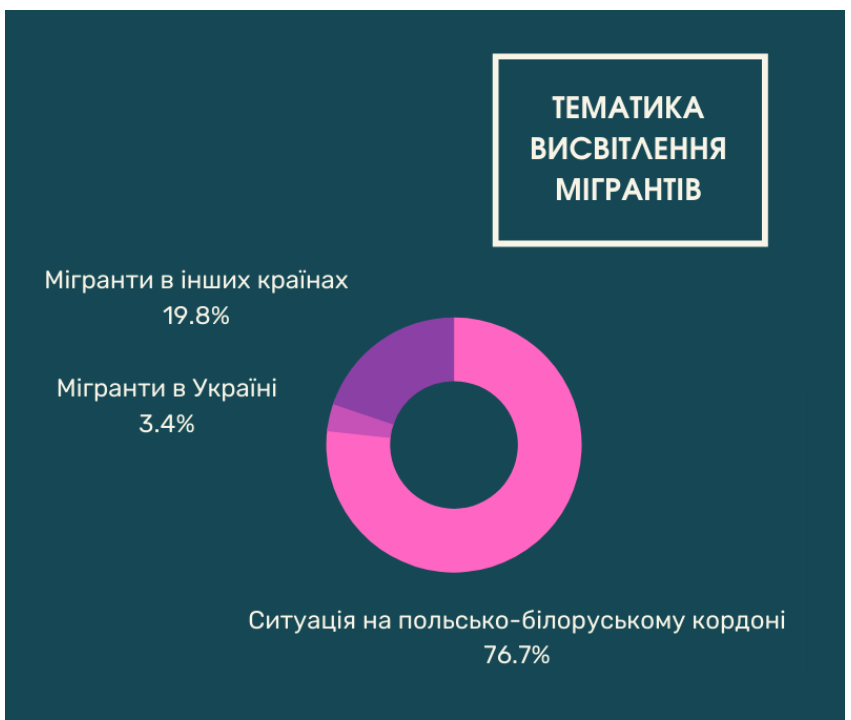
Додаток 1.

Додаток 2.

Додаток 3.

Додаток 4.